

Юлія Василівна МИЩЕНКО

аспірантка кафедри політекономії,
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36000, Україна
E-mail: myv_87@mail.ru
Телефон: +380633941288

РОЛЬ ДЕРЖАВИ В РЕГУЛЮВАННІ ІННОВАЦІЙ У СФЕРІ ПОСЛУГ

Мищенко, Ю. В. Роль держави в регулюванні інновацій у сфері послуг [Текст] / Юлія Василівна Мищенко // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. – Том 14. – №1. – С. 106-110. – ISSN 1993-0259.

Анотація

У статті висвітлено вплив держави на інновації в сфері послуг та основні принципи державного регулювання інноваційного розвитку сфери послуг, розглянуто фактори активізації інноваційної активності, від яких залежить рівень і масштаби інновацій. Наведена статистична інформація, яка відображає динамічний розвиток сфери послуг в Україні та зроблена оцінка стану сфери послуг відносно зарубіжних країн. Зроблено аналіз тенденцій інновацій в країнах Заходу, а також досвід реформування державного сектору соціально-культурної сфери та обґрунтовано основні напрямки, що сприятимуть активізації інноваційної діяльності в сфері послуг. Розглянуто та доповнено систему стимулів Б. Санто для впровадження інновацій у виробництво. Розроблено рекомендації удосконалення державної політики стосовно розвитку інновацій в сфері послуг.

Ключові слова: інноваційна активність; інноваційна діяльність; соціально-культурна сфера; нефінансовий сектор; науково-технічний розвиток.

Юлия Васильевна МИЩЕНКО

РОЛЬ ГОСУДАРСТВА В РЕГУЛИРОВАНИИ ИННОВАЦИЙ В СФЕРЕ УСЛУГ

Аннотация

В статье изложено влияние государства на инновации в сфере услуг и основные принципы государственного регулирования инновационного развития сферы услуг, рассмотрены факторы активизации инновационной активности, от которых зависит уровень и масштабы инноваций. Представлена статистическая информация, которая отражает динамическое развитие сферы услуг в Украине и сделана оценка состояния сферы услуг относительно зарубежных государств. Сделан анализ тенденций инноваций в странах Запада, а также опыт реформирования государственного сектора социально-культурной сферы и обоснованы основные направления, которые будут способствовать активизации инновационной деятельности в сфере услуг. Рассмотрена и дополнена система стимулов Б. Санто по внедрению инноваций в производство. Разработаны рекомендации усовершенствования государственной политики по развитию инноваций в сфере услуг.

Ключевые слова: инновационная активность; инновационная деятельность; социально-культурная сфера; нефинансовый сектор; научно-техническое развитие.

ROLE OF THE GOVERNMENT IN REGULATION OF INNOVATIONS IN THE SERVICE SECTOR

Abstract

The article highlights the basic principles of state regulating innovative development of service sector. There have been considered the factors of activation of innovative activity affecting the rate and the scope of innovation. There have been analyzed the innovation trends in Western countries as well as the experience of reforming social and cultural public sector. There has been considered the stimulus system of B. Santo for implementation of innovations into manufacturing. There have been developed the recommendations for improvement of public policy concerning development of innovations in service sector.

Keywords: *innovation activity; innovation performance; social and cultural sector; non-financial sector; scientific and technological progress.*

JEL classification: O380

Сучасна інформаційна доба, яка формується в Україні, вимагає адаптації системи державного управління для ефективного регулювання інновацій у сфері послуг. Процес інноваційного розвитку загалом і у сфері послуг зокрема постійно зіштовхується з низкою перешкод. Актуальність дослідження питання розвитку інноваційних процесів у сфері послуг зумовлена глобальною трансформацією суспільства із внутрішніми потребами в нових та модернізацією вже наявних послуг відповідно до викликів сучасності, а також готовність держави підтримувати, стимулювати та регулювати інноваційні ініціативи сфери послуг.

Питання інновацій досліджується вже давно відомими українськими та зарубіжними науковцями, серед яких Ю. М. Бажал, А. В. Васильєв, О. І. Волков, П. Ф. Друкер, П. Н. Завлін, С. М. Ілляшенко, Б. Санто, М. І. Туган-Барановський, Й. А. Шумпетер та ін. Проблеми теоретико-методологічного обґрунтування державного регулювання ринку послуг розглядаються в роботах Л. С. Демідової, А. Ф. Мельник, О. Б. Моргулець, Є. Ю. Сахна та інших вітчизняних та зарубіжних фахівців. Проте в центрі уваги знаходиться державне регулювання сфери послуг чи окремо інновації, але аспект державного регулювання інновацій у сфері послуг залишається малодослідженою проблемою у вітчизняній науці.

Метою дослідження є вивчення та систематизація підходів до державного регулювання інновацій у сфері послуг, аналіз основних принципів та методів державної політики стосовно сфери послуг та визначення основних перешкод на шляху розвитку інноваційних процесів у сфері послуг.

На сучасному етапі розвитку інноваційні процеси відбуваються у всіх сферах суспільного життя. Ринкова економіка та жорстка конкуренція вимагають від сучасного бізнесу нових ідей, товарів, послуг. Ступінь вивчення нових продуктів, нової діяльності, нового типу поведінки в приватних, ринково-орієнтованих організаціях дає можливість зрозуміти, що лежить в основі сучасних соціально-економічних перетворень сучасної економіки. Але щоб досягнути повністю процеси і зміни в суспільстві й економіці, важливо зрозуміти роль держави в регулюванні інноваційних процесів у господарстві загалом і у сфері послуг зокрема.

Держава поряд з нормативно-правовими функціями виконує низку економічних і соціальних функцій. Послуги, що є складовою частиною макроекономічної системи, також є об'єктом державного регулювання. Особливо гостро в сучасних умовах стоїть проблема ефективного регулювання процесу формування інновацій на ринку послуг. Держава суттєво впливає на інноваційну активність у сфері послуг, оскільки на базі законодавчих актів здатна створити сприятливе правове середовище для ефективної взаємодії всіх учасників інноваційного процесу. Крім того, держава формує пріоритети розвитку науки і техніки, забезпечує підтримку стратегічно важливих галузей.

Загалом участь держави у розвитку інноваційної діяльності може бути як прямою (підтримка стратегічно важливих інновацій), так і опосередкованою (законодавче забезпечення інноваційного процесу, створення інноваційної інфраструктури). Оптимальним є поєднання цих виявів та створення національної інноваційної системи, здатної швидко реагувати на зміни

ринкової ситуації, з підтримкою складних стратегічних проектів з високим ступенем технічного та фінансового ризиків. [1, с. 66-67]

Україна за науково-технічним рівнем та якістю послуг значно відстає від передових країн світу. Історично склався такий стереотип, що сфера послуг – це другорядний сектор економіки і розвивається лише за рахунок матеріального виробництва. На сьогодні розподіл послуг і матеріального продукту в багатьох випадках стає все більш умовним. Кожний вид матеріальної продукції породжує ціле різноманіття супроводжуючих послуг, а виробництво наступних тягне за собою удосконалення чи створення ще більшої кількості матеріальних елементів. За рахунок нових інформаційних технологій послуги і матеріальний продукт взагалі нероздільні. Тому послуги з кожним роком набувають все більш позитивної динаміки в економіці. За даними статистики, у 2011 р. обсяг реалізованих послуг населенню, порівняно із 2010 р., збільшився на 10326,9 млн. грн, обсяг реалізованої інноваційної продукції збільшився на 8689,1 млн. грн. [2, с. 295] Стрімка поява і розвиток цілого ряду інновацій у сфері послуг, перш за все в телекомунікаціях, кредитно-фінансових, ділових послугах, розширення торгівлі, не слід розглядати як нищівне для економіки відкликання ресурсів від матеріальної сфери. Це позитивний процес, який відображає нові потреби і перспективи розвитку господарства і суспільства, а у випадку нашої держави – одна із найважливіших умов виходу промисловості і інших галузей господарства із кризового стану і їх подальшого прогресу.

Аналіз тенденцій розвитку інновацій у сфері послуг в країнах Заходу дозволяє виокремити низку напрямків, найбільш важливих для нашої економіки. Перш за все держава повинна сприяти формуванню і розвитку малого бізнесу, котрий у послугах займає традиційно важливі позиції. Висока працездатність більшості послуг і порівняно невеликі розміри стартового капіталу сприяють розвитку в цій сфері малого підприємництва, тому держава повинна заохочувати цей найбільш економічний і швидкий варіант розширення послуг, що вестиме до підвищення загального рівня життя населення і збільшення в країні середнього класу. При цьому держава повинна звернути більшу увагу на високотехнологічні та інноваційні види діяльності малого підприємництва. Великий потенціал для їх розвитку міститься у високому освітньому і професійному рівні робочої сили. Тому варто також удосконалювати освітній процес на всіх його рівнях і максимально стимулювати і заохочувати його учасників. Подібні види малого бізнесу спроможні в короткі строки дати значний народногосподарський ефект.

Усебічної підтримки заслуговують технополіси,

технопарки, наукові інкубатори, котрі стали б центрами наукових досліджень і розробок, зосередженням ділових послуг наукового змісту і ринкової спрямованості. Доцільно спочатку орієнтуватися на більш ефективні форми організації малого підприємництва, надаючи такого роду об'єднанням ті чи інші пільги.

Участь держави в якості активного суб'єкта господарювання у сфері послуг найбільш виявляється в області соціально-культурного обслуговування, послуги якої як найважливіші соціальні цінності вимагають рівного доступу всіх членів суспільства до них, незалежно від платоспроможного попиту на ці блага, і диктують необхідність дотримання принципу соціальної справедливості, гарантій рівності соціальних прав на освіту, охорону здоров'я та культурні цінності. У соціально-культурній сфері зарубіжний досвід переконує в помилковості розповсюдження на її галузі принципів і способів роздержавлення, які практикують у матеріальному виробництві. Водночас однаково небезпечно тут і збереження тотального одержавлення. У сфері послуг відносини державного і приватного секторів є динамічними і постійно мінливими взаємодіями економічних інтересів різних груп. Рівень і масштаби розвитку інновацій на ринку послуг змінюються залежно від дії різних факторів, які можна поділити на зовнішні та внутрішні. Зовнішні фактори діють на державному або на регіональному рівні. Внутрішні фактори активізації інноваційної діяльності діють на рівні підприємства, таким чином керівництво може впливати на показники їх результативності та ефективності. Зовнішні та внутрішні фактори тісно пов'язані між собою, однак по-різному впливають на інноваційну активність підприємств. Зовнішні фактори мають опосередкований вплив на підприємство, проте вони створюють сприятливі умови для активізації інноваційної діяльності, у той час, як внутрішні стимулюють таку активність на кожному окремому підприємстві.

До зовнішніх можна зарахувати такі основні фактори:

- державне стимулювання інноваційної активності;
- розвиток інфраструктури інноваційної діяльності;
- удосконалення нормативно-правової бази;
- підвищення рівня захисту інтелектуальної власності.

До основних внутрішніх факторів належать:

- активізація внутрішніх зв'язків на підприємстві;
- стимулювання створення інноваційної культури;
- навчання та підвищення кваліфікації персоналу;

- орієнтація на ринок – пошук нових споживачів та партнерів;
- зміна техніко-технологічних і соціальних умов виробництва, який є основним фактором, що забезпечує пропозицію все більшого числа інноваційних послуг як для індивіда, так і загалом для суспільства [3, с. 15].

Вищенаведені фактори є узагальненими та можуть бути розподілені за функціональними ознаками на окремі підгрупи. Так державне стимулювання інноваційної активності можна розмежувати за напрямками:

- фінансовий (стимулюючі податкові заходи; фінансування перспективних напрямів розвитку науки; дотації; державні замовлення);
- організаційно-економічний (стимулювання капіталовкладень у реконструкцію, оновлення та створення інфраструктури виробництва; заохочення комерційних банків у надання кредитів під інноваційні проекти);
- політичний (законодавча діяльність, визначення стратегічних пріоритетів розвитку держави, захист інтересів внутрішніх виробників тощо).

Найбільший ефект може дати формування плюралістичної структури, репрезентованої державними, приватними і неприбутковими установами та організаціями, які підпорядковують свою діяльність під рішення конкретних соціальних задач і користуються податковими та іншими пільгами. Можливості формування в соціально-культурній сфері ефективного некомерційного сектору на основі самоорганізації населення і його фінансування із позабюджетних джерел вельми обмежені через надмірний дефіцит фінансових ресурсів і відсутність традицій, тому головна роль у формуванні неприбуткових структур повинна належати державі. Державні підприємства у сфері послуг формують конкурентні відносини з приватними структурами, що стимулює цінову і нецінову конкуренцію, сприяє поліпшенню якості обслуговування населення. Державні інститути встановлюють стандарти і в області якості обслуговування, і в області заробітної плати, і умов праці у сфері послуг загалом.

Дуже важливий досвід реформування за кордоном державного сектору соціально-культурної сфери, розвиток його в межах конкурентного середовища, впровадження механізмів ринкового типу, конкурсний порядок фінансування і залучення на цій основі до реалізації державних програм приватних некомерційних структур. При цьому за державою зберігається провідна роль у розвитку цього ключового в сучасному суспільстві сектору. В основному за рахунок держбюджету за кордоном фінансується більшість галузей, причому ступінь

фінансування постійно збільшується. Держава виконує і зростаючі за своїм значенням функції розробки стратегії в цій сфері, нормативно-правового забезпечення господарської діяльності, в тому числі ринкових відносин, зниження тут негативних виявів конкуренції. Посилюється функція контролю за діяльністю установ, причому акцент робиться не на економічні підходи і методи, а на кінцеві результати. Використання досвіду децентралізованого керування системою, делегування прийняття рішень на місцевий рівень у наших умовах може суттєво прискорити процес соціальної розкритості особистості, формування громадянського суспільства [4, с. 32].

Зарубіжний досвід переконує у необхідності подолати катастрофічне відставання української сфери послуг за науково-технічним рівнем. Розробка сучасних інноваційних та технологічних засобів для малого бізнесу, для конкретних операцій у галузі послуг повинна стати пріоритетною позицією науково-технічної політики. Основними напрямками, що сприятимуть активізації інноваційної діяльності у сфері послуг, можна вважати такі:

1. Активізацію інвестиційної діяльності в країні (збільшення обсягу як вітчизняних, так і закордонних інвестицій у розвиток науки та техніки).
2. Забезпечення реалізації науково-технічних розробок, тобто впровадження інновацій.
3. Формування ефективного механізму відбору інноваційних проектів.
4. Стимулювання творчості науково-технічних працівників.
5. Розвиток інфраструктури інноваційної діяльності (технополіси, технопарки, «інкубатори» середнього та малого бізнесу, консалтингові фірми тощо) [5, с. 267].

Особливої уваги заслуговує розробка системи стимулів для впровадження інновацій у виробництво. Відомий угорський економіст Б.Санто поділяє різні методи стимулювання інноваційної діяльності на три основні групи [6]. До першої групи він зараховує стимулювання осіб та груп працівників, які беруть участь в інноваційному процесі (матеріальне та моральне стимулювання). Друга група стимулів є найбільшою і в неї входять стимули, що належать до різних економічних, наукових, технічних та інших механізмів. Сюди також належать заходи, які вживає держава в галузі патентування, капіталовкладень, нормативного регулювання, контролю за якістю тощо. Ця ж група містить методи стимулювання інноваційної діяльності за допомогою надання кредитів, регулювання зборів (митних та інших), податкових пільг тощо. До третьої групи належить можливість доступу до різних фінансових засобів, використання різного роду фондів, призначених для розвитку

інноваційної діяльності.

Вищенаведені методи стимулювання Б. Санто не враховують ще такі аспекти інноваційної діяльності, як територіальний чинник та чинник ризику. Державні капіталовкладення проводяться на конкурсній основі, враховуючи що інноваційна конкурентоспроможність підприємств у кожному регіоні різна, велика роль у розподілі коштів належить територіальним адміністраціям. Інноваційна діяльність завжди пов'язана з великим ризиком завершитися невдачею, тому більшість підприємств не дуже охоче виділяють кошти на розробку, дослідження та впровадження інновацій, тому значну роль у стимулюванні інноваційної діяльності відіграє страхування інноваційних проектів від провалів. Мається на увазі, що держава повинна повністю або частково покривати збитки від затрат на інновації, які не завершилися успішно. В умовах недостатнього бюджетного фінансування науково-технічної сфери зростає необхідність реалізації позабюджетного стимулювання науково-технічного прогресу. Так ефективною схемою фінансування інноваційної діяльності могла б стати мережа спеціалізованих державних небанківських фінансово-кредитних установ у різних галузях економіки й окремих регіонах для кредитування інноваційних проектів.

Отже, на державному рівні потрібно розробити ефективну систему методів захисту внутрішнього ринку послуг від експансії агресивних і досвідчених іноземних конкурентів на фоні стрімкого розширення міжнародної торгівлі послугами. Досягти прориву вітчизняних фірм на світовий ринок послуг можливо тільки при умовах швидких інституційних, структурних і науково-технічних змін у відповідних галузях української економіки. Це дозволило б успішно реалізувати потенціал розвитку інновацій у сфері послуг, і всього господарства, який міститься у високому освітньому і професійному рівні значної частини трудових ресурсів України.

Ці обставини, як і великий потенціал послуг у подоланні економічних перешкод, повинні знайти адекватне відображення в економічній політиці держави. Проте, як і в попередню епоху, зберігається її переважна орієнтація на матеріальне виробництво, а неодноразово декларовані пріоритети галузей соціального блоку не підкріплюються реальними справами. Як і раніше, діє успадкований від минулого, залишковий принцип фінансування соціально-культурної сфери. Відмова від подібної практики конче необхідна і означала б підтримку і розвиток довготривалих стратегічних факторів економічного зростання і соціального прогресу.

Список літератури

1. Тимошенко, Н. Ю. Фактори активізації інноваційної діяльності підприємств в Україні [Текст] / Н. Ю. Тимошенко // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 10. – С. 66-67
2. Статистичний щорічник України за 2011 рік [Текст] / Під ред. О. Г. Осауленка. – К. : Август Трейд, 2011 – 554 с.
3. Денисенко, М. П. Стратегічна місія інноваційної діяльності та шляхи її активізації в Україні [Текст] / М. П. Денисенко, Я. В. Риженко // Проблеми науки. – 2007. – № 6. – С. 10 – 16
4. Демидова, Л. С. Сфера услуг в постиндустриальной экономике [Текст] / Л. С. Демидова // Экономика и международные отношения – 1999. – № 2. – С. 24-32
5. Ніронович, Н. І. Методи стимулювання інноваційної діяльності на промисловому підприємстві [Текст] / Н. І. Ніронович // Lviv Polytechnic National University Institutional Repository – 2000. – С. 266 – 271. – [Режим доступу]:– <http://ena.lp.edu.ua>
6. Санто Б. Инновация как средство экономического развития [Текст] / Б. Санто: Пер. з угор. зі змінами. та доп. автора, під заг. ред. Б. В. Сазонова. – М. : Прогресс, 1990. – 296с.

References

1. Tymoshenko, N. Yu. (2012). Factors of Activating Innovation Activity of Ukrainian Enterprises. Investments: Practice and Experience, 10, 66-67.
2. Osaulenko, O. H. (2011). Statistical Annual Catalogue of Ukraine for 2011. Kyiv: August Trade.
3. Denysenko, M. P., Ryzhenko, Ya. V. (2007). Strategic Mission of Innovation Activity and the Ways of its Activating in Ukraine. Scientific Problems, 6, 10-16.
4. Demydova, L. S. (1999). Service Sector in the Postindustrial Economy. Economy and International relations, 2, 24-32
5. Nironovych, N. I. (2000). Methods of Stimulating Innovation Activity at an Industrial Enterprise. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. 266 – 271. Retrieved September 15, 2013, from : <http://elna.lp.edu.ua>
6. Santo, B. (1990). Innovation as a Mean of Economic Development. Translated from Hungarian amended by the author, under the general editorship of B. V. Sazonov. Moscow: Progress.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2013 р.